БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
И-Т ПО ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА МОРФОЛОГИЯ, ПАТОЛОГИЯ И АНТРОПОЛОГИЯ С МУЗЕЙ
Вх. № 470
21.09 20 18 г.
СОФИЯ

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „доктор" на тема
„Сравнителна характеристика на антропологични показатели на костни останки от османския период (XV-XIX век)"

Докторант: Надежда Дончова Атанасова (Институт по експериментална морфология, патология и антропология с музей – БАН)

Научни консултанти:
доц. д-р Рачо Стоев (ИЕМПАМ - БАН)
доц. д-р Валери Григоров (НАИМ - БАН)

Автор на становището – доц. д-р Стефан Цветков Александров (НАИМ – БАН)

Рецензираният труд се състои от 209 страници текст, 127 фигури и илюстрации, 53 таблици и списък на използваната литература, включващ над 200 заглавия.

Актуалност и дисертабилност на темата

Периодът на османското владичество в българските земи (1396 - 1878 г) е един от най-дискутираните в българската (и не само) историография. До края на XX век преобладаващата част от изследванията за този период бяха концентрирани основно в областите на историята, политическото, социалното и икономическо развитие и етнографията/етнологията, докато археологическите разкопки на обекти от периода и свързаните с тях антропологични проучвания изоставаха, особено видимо за териториите, разположени на юг от Стара планина. Последните години отбелязаха значително нарастване на броя на изследваните некрополи (християнски и мюсюлмански) от XV-XIX век в Южна България. Проучени, със съвременни методика и технически средства, бяха повече от 500 нови гробни комплекси. Заедно с вече известните (и частично публикувани) некрополи при Илиянци, Неделково и др., общият им брой тук вече надвишава 1000. Този факт

безусловно обуслови и необходимостта от съвременно антропологично изследване на скелетните останки, както и неговото обвързване с историческите и етнографски/етноложки данни, което, като краен резултат, да доведе до създаването на една по-пълна представа за антропологическите характеристики на населението в Южна България по време на османското владичество. В този смисъл, темата на дисертационния труд определено е актуална и дисертабилна, като отговаря на всички изисквания за подобен род изследване.

Количество и качество на изворовия материал

Антропологичното изследване обхваща инхумирани човешки костни останки от 452 индивида, открити при редовни и спасителни разкопки на некрополи от дискутирания период в Централна Западна и Югозападна България, и в Горнотракийската низина. Прецизното проучване и документиране на теренните ситуации, както и точното хронологическо определяне на отделните гробни комплекси дават много добра възможност не само за по-точното определяне на основните физически характеристики на двете основни групи население през османския период у нас (християнско и мюсюлманско), но и за проследяване на евентуални изменения в тези характеристики, които от своя страна да се свържат с политическото/ икономическо развитие в Северните Балкани през изследвания период.

Допълнителен плюс на дисертацията е и фактът, че авторът е участвал лично в теренното проучване на повечето гробни комплекси, включени в дисертационния труд, което ѝ е дало възможност за извличане на данни за погребалните практики и първоначални антропологически наблюдения, които обикновено остават недокументирани в процеса на археологическите разкопки.

Структура, цели и задачи на дисертационния труд

Структурата на дисертацията е съобразена с основна ѝ цел – да се извърши *"...сравнителна антропологична характеристика на християнски и мюсюлмански популации, населявали територията на днешна Централна Западна и Югозападна България, и на Горнотракийската низина през османския период (XV-XIX в.) по данни от проучени скелетни серии..."* (с. 33). Тя удачно следва логиката на антропологичното изследване – участие в теренното проучване и изготвяне на необходимата теренна документация,

лабораторна обработка и анализ на скелетния материал, извеждане на данни за пола, възрастта при настъпане на смъртта, ръст, телесна маса, патология и др. за отделните индивиди и тяхното обобщаване както за отделните некрополи, така и за изследваната популация (християнска и мюсюлманска) като цяло.

Във ***Въведението (с. 4–6)*** дисертантът поставя основните рамки и цели на изследването, като посочва и някои проблеми, свързани с неговото реализиране.

В главата, озаглавена ***"Литературен обзор" (с. 7-30),*** е направен историографски преглед на изследванията. Прави впечатление отличното познаване както на съществуващите антрополгични изследвания върху османския период в българските земи, така и на специфичните исторически, археологически и етнографски извори за проучвания период, които впоследствие са използвани в аналитичната част на дисертацията.

В глава ***Материал и методи на изследване (с. 34-46)*** с кратки анотации са представени археологическите обекти (некрополи), от които произхождат изследваните скелетни останки, като са посочените и основните методи, с които дисертантът борави при тяхната обработка.

Основните резултати и приноси на дисертацията са представени в глава ***Резултати и дискусия (с. 47-186)***. „Строго" антропологичните резултати и приносните моменти в тази част на дисертацията (като например установените много редки заболявания и др.) ще бъдат анализирани от сътветните рецензенти, поради което тук ще обърна внимание само на установеното преобладаване на мъжките индивиди при почти всички изследвани серии, както и на големият брой на жените, при които смъртта е настъпила в интервала 20-35 години. Правят впечатление и изводите, че „...*регистрираните скелетни палеопатологични изменения в изследваните серии са индиректен показател за тежките социално-битови условия на живот през османския период в българските земи*" и че „... *субрепрезентативността на малките деца най-вероятно е вследствие на различия в погребалните практики* „ (с. 189). Заслужават вимание и констатираните различия между християнското и мюсюлманско население, коеито най-вероятно се дължат на различните им задължения и функции в политическата и социално-икономическа структура на Османската империя.

В заключението, озаглавено ***Изводи и приноси (с. 187-189)***, посоченото по-горе е представено в резюмативен вид. Направен е и важният извод, че *"...резултатите за ръста.....съответстват в по-голяма степен на телесните пропорции на популациите по българските земи от края на XIX и началото на XX в."* (с. 189). Като цяло, регистрираните резултати покрепят идеята за континуитивност в етническото развитие на християнското население в днешните български земи поне от времето на Втората българска държава насам, което, от историческа гледна точка, е и най-важният принос на десертацията.

В заключение бих искал да отбележа:

1. Темата на дисертацията е добре подбрана и е дисертабилна;
2. Трудът е добре структуриран, като проучването следва логиката и последователността на едно съвременно антропологично изследване с широко използване на интердисциплинния подход;
3. Направените изводи напълно кореспондират с изворовия материал;
4. Приносите в дисертационния труд са лично дело на автора;
5. Използваната литература е изчерпателна, илюстрациите са изработени на високо научно ниво;
6. По темата на дисертацията са публикувани четири труда, в които дисертантът е основен автор.
7. Резулатите от изследването могат да бъдат използвани от широк кръг специалисти в историческото и другите хуманитарни направления.

С оглед на посоченото до тук ***гласувам «ЗА» присъждане на Надежда Дончова Атанасова на образователната и научна степен "доктор"***.

* заличен подпис - лични данни – чл. 2, ал. 1 ЗЗЛД (Закон за защита на личните данни).

21.09.2018
София

С уважение:
/доц. д-р Стефан Александров/